

Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: *Ефекти на адаптирания образователен материал по литература при развитието на деца от аутистичния спектър (13-18 години)*

докторант: **Василики Стефанос Кючуки**

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление 1.2. Педагогика

Докторска програма: Специална педагогика

рецензент доц. д-р Емилия Евгениева

1. Актуалност на проблема

Съвременните изисквания за процеса на приобщаване на деца и ученици с нарушения от аутистичния спектър налагат непрекъснато да се провеждат изследвания, за да се изгради възможен модел за практическа работа. От друга страна в условията на бързото информационно развитие образователната система и в частност процесът на приобщаване, определено боксуват или, по-скоро, се намират в състояние на непрекъснато догонване на променящата се среда и профила на участниците в нея. Затова всяко изследване е добре дошло и има важно значение за теоретично-практическото осмисляне на проблемите.

Изследването на образователната система се прави в условията на наложилата се философия за учене през целия живот за постигане на устойчиво развитие на членовете на обществото, с което се очаква да се намалят предпоставките за дискриминация по показател образование. В тези условия се адаптира и разработва индивидуален подход за работа с деца и ученици от аутистичния спектър, с което темата на дисертационния труд се включва в общия процес на развитие на училището. Факт, който рядко се отчита

от изследователите на общообразователния процес и проблемите, свързани с приобщаването на децата и учениците с проблеми в развитието се приема, преди всичко, като частен. Такова разбиране нарушава единството на процеса и създава ненужни бариери пред всички участници в него. Проблем, който се надяваме в скоро време да намери своето решение с допълването и на това дисертационно изследване.

2. Общо представяне на получените материали

Депозирани от докторантката Василики Стефанос Кючуки комплект материали съдържат следните документи: автобиография; заповед за отчисляване; дисертация; автореферат; публикации. Представените документи са коректно подготвени и отговарят на изискванията за тяхното оформяне.

3. Кратки биографични данни

Представената автобиография от госпожа Кючуки дава основание да считам, че разработеното дисертационно изследване е резултат от натрупания практически и теоретичен опит. Василики Кючуки завършва Факултета по история - археология и социална антропология на Университета в Тесалия. Придобива магистърска програма по Специална педагогика в Рим. Взема курсове за разширяване на уменията в областта на преподаването на различни групи от обучаеми. Това свидетелства за специален интерес към проблемите на процесите на обучение и работа с потребители на образователни услуги, които имат различни потребности и способности.

Професионалната ѝ реализация е свързана с придобития педагогически профил от преминалите образователни етапи. От 2009 година е учител в общообразователно училище. Така натрупаният за десетилетие педагогически опит прави дисертационната разработка съдържателно мотивирана от практиката.

4. Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, библиография и приложения. В рамките на изложението са включени графики и таблици. Общият обем на дисертационния труд е 239 страници, от които 114 страници основен текст и 15 страници използвана литература, 100 страници приложения.

В структурно отношение главите обхващат следните аспекти на изследването.

Първа и втора глави разглеждат два основни аспекта на проблема в избрани литературни източници. Първа глава поставя проблема за особеностите в развитието на децата и учениците от аутистичния спектър. Втора глава проследява педагогическите теории и възможностите за адаптиране на учебно съдържание.

Аутистичният спектър се разглежда в класическата му конструкция - дефиниция, видове, симптоми, причини. При разработването на обзора докторантката се ограничава само в общия смисъл на поставения проблем. Не прави анализ на представената информация, не я ориентира към поставената тема. В тази систематичност вероятно се търси по-скоро общата постановка на разбирането за аутистичния спектър, отколкото проблематизиране на това ниво на изследвания проблем. Подход, който предполага своите основания, тъй като предмет на изследването е “влиянето на адаптирания образователен материал по литература при развитието на децата от аутистичния спектър (13-18 години).” В този смисъл проблематизирането на ниво на литературен обзор на дефиницията и характеристиките на аутистичния спектър като нарушение няма основание.

Втора глава е посветена на адаптирания учебен материал върху образователния подход към децата с аутизъм. Отправните точки в нея са две: “поведенческите и когнитивните характеристики на децата с нарушения от аутистичния спектър” и формиране на умения за четене у тези учениците на ниво на “четене с разбиране”. Представени са проблеми, свързани с усвояване на лексика, четене, разказване, комуникация. Всеки от тези аспекти е представен с доста широка теоретична картина в дисертационната разработка.

Представено е многообразието от методики и гледни точки при формирането на умения за четене и комуникация и възможностите за тяхното приложение спрямо спецификите на децата и учениците с аутизъм. Направен е опит да се изведат компоненти от системи, които се използват при работа с тях и така да се направи подбор на методики, които се използват в процеса на ограмотвяване и формиране на комуникативна компетентност.

Прави впечатление, че авторите, които са представени и анализирани в тези части на дисертационното изследване са предимно от последното десетилетие на миналия век

и първото на настоящия. Не са разглеждани автори и документи свързани със съвременните тенденции в образователната политика за функционална грамотност и учене през целия живот. А това прави приноса на дисертацията ограничен в рамките на разбирането за процеса на обучение по-скоро като затворен в пределите на класно-урочната система, за сметка на съвременното му отворено случване. Още повече, че както ще видим по-късно, докторантката планира и реализира точно такъв отворен формиращ експеримент.

Трета глава представя методиката на изследване и резултатите от събраните данни.

Изследването е направено с два подхода - формиращ експеримент и оценка на нагласите на учителите към адаптираното учебно съдържание.

В експеримента са взели участие 163 ученика от три общообразователни класа и техните 8 съученика с аутизъм. Разпределението на учениците от аутистичния спектър е равномерно в класовете.

Във втория етап на изследването са взели участие 60 учителя. Интересното е, че преобладаващата група е тази на мъжете (66,7%). Това е нестандартна ситуация за педагогическите среди. От изследователска гледна точка, това различно процентно съотношение на мъжете и жени на респондентите би било интересно да се проследи доколко се е отразило върху смисъла на събраните данни.

Учебното съдържание по литература, което е адаптирано за нуждите на учениците с проблеми от аутистичния спектър, е текущото учебно съдържание по литература. Подбраните текстове са от различни литературни жанрове и различна степен на литературна условност. Факт, който изисква сам по себе си отделен коментар и анализ за подходите при адаптирането както по отношение на художествената условност, така и по отношение на структурните особености на текста.

В представените в приложение разработки на уроците се наблюдават основания за правене на междупредметни връзки, разработване на текстовете на различни нива на осмисляне чрез изразително четене, проблемно четене, илюстриране. Текстът е станал основа за екипно взаимодействие и творческо пресъздаване със словесни и други изразни средства. Работата по текста е предмет и на мултикултурен подход между текстовете на пипане и текстовете във виртуалното пространство. Работата по текста завършва със

синтезираща резултатите процедура - оценка на постигнатите знания от учениците, в това число и ученици от аутистичния спектър. Това многообразие от дейности е определено предимство на разработените учебни материали за всички ученици. Процесът на приобщаване в условията на такава организация на процеса на обучение е двупосочен – приобщават се учениците от аутистичния спектър към останалите, приобщават се останалите към учениците с проблеми. Тази двупосочност на взаимодействието дава възможност да се намери ефективна зона за общуване и комуникация, както и модел за толерантност и подкрепа, а също така и възможност за изграждане на нов културен модел, удовлетворяващ философията на приобщаване.

Интерес представлява да се наблюдава как тези методи, базирани на адаптираното учебно съдържание по литература, са се вписали в техните профили на учебни постижения. Интересно е да се анализира и представи времето, което е било необходимо за разработване на идеята, материалите и интегрирането ѝ в стереотипния процес на обучение. Параметрирането на процеса на адаптиране и от гледна точка на мениджмънта на времето може да има значителен принос за по-лесното и качествено интегриране на разработената методика в практиката на други педагогически специалисти и екипи. Известна истина е, че съвременната образователна система, като част от цялостната административна система, е претоварен с бумашина. Това прави учителите скептични по отношение на наличието на време за предприемането на допълнителна работа по основната част от своята работа – методите на преподаване.

Бих искала да обърна внимание на заключителните тестове, които учениците попълват в края на работата с текстовете. Формулираните в тях въпроси събират информация за постигнатите знания и умения от страна на учениците както по отношение на съдържанието на конкретния текст, така и по отношение на гражданските позиции, които всеки от текстовете провокира. В този смисъл адаптираните учебни материали по литература далеч надхвърлят частнонаучното литературно съдържание. Извършената дейност по време на часовете с текстовете по литература на практика е ориентирано към формиране на съвременните ключови компетентности по посока на национален език, екология, отношение към род и народ за създаване на общество без изолация и т.н. В този смисъл представената адаптация на литературни текстове може да бъде допълнително анализирана и разработена като методика за формиране на съвременни ключови компетентности. Проблем, който има особена актуалност в

съвременната криза на образователната система – разширяване на стандарта за оценяване на знанията, уменията и отношенията.

Представените постиженията на учениците в резултат на направеното адаптирано учебно съдържание показва положителна динамика за наблюдаваните осем ученика от аутистичния спектър. Представянето би било практически по-значимо, ако беше придружено с описание на критериите за оценка, както и ранжирането на постиженията на учениците и по отношение на различните урочни единици дори и само като качествени оценки. Това детайлизиране би дало възможност да се направи оценка на адаптациите както по отношение на литературните параметри - жанр и художествена условност на текста, така и по отношение на системата от методи, която е използвана в процеса на адаптиране. Детайлизираното представяне на резултатите от проведените формиращи експерименти би дало възможност да се мотивира и приемането или отхвърлянето на зададените две хипотези на изследването.

Проведеното допитване до учителите за тяхното отношение към необходимостта и възможността за адаптиране на учебното съдържание по литература е важен момент от изследването. От една страна докторантката установява реални подобрени резултати на учениците с аутизъм при работа с адаптирани материали, а от друга страна е интересно доколко и какво мислят учителите за необходимостта и възможността да работят с адаптирани текстове при включени в паралелките им ученици с проблеми от аутистичния спектър.

Въпросникът съдържа 23 въпрос, от които осем изясняват профила на респондентите, а 14 са конкретно насочени към проблемите, свързани с адаптирането на учебния материал за ученици с аутизъм. Като цяло изследването е интересно с това, че проверява състоянието на приобщаване на ученици с аутизъм в гимназиален етап на обучение, защото това по-рядко стои на вниманието на изследователите.

От представената демография прави впечатление, че всички учители са имали подготовка за работа с деца с аутизъм. Подготовката са я получили в обучения с различна продължителност. Следователно на ниво на информиране на учителите за възможностите за обучение на учениците от аутистичния спектър е постигнато. Важно е да подчертая и това, че всеки от учителите е работил с дете с аутизъм, което поставя отговорите на въпросите на ниво на експертна оценка.

Докторантката представя количественото разпределение на отговорите на въпросите на респондентите. Като цяло учителите са положително настроени към темата за адаптирането на учебното съдържание. Те вярват в това, че адаптираното учебно съдържание ще подобри резултатите на учениците. Реалистично отчитат, че адаптирането на ниво на учителски методически модели ще е трудно като процес. Основания за това има много. Най-важното е степента на отговорност, която поема учителят като разработва адаптирана методика. На него не му е вменено това задължение. В този смисъл рецензираната дисертационна разработка показва още една страна на процеса на създаване на приобщаваща среда за учениците от аутистичния спектър.

5. Научни приноси

Формулираните научни приноси отговарят на дисертационното изследване като го представят синтезирано.

Докторантката с основание подчертава, че основният научен принос е разработената методика за адаптиране на учебното съдържание по литература. Ще си позволя да синтезирам направеното обстоятелствено описание на приноса по средния начин:

Разработена адаптирана методика за съвместно обучение и формиране на новата култура у подрастващите за живот в общество без изключване.

Смятам, че постигнатото удовлетворение от участници във формация експеримент е вече част от процеса на формирането на тази нова култура. За което поздравявам годпожа Кючуки.

6. Публикации по темата на дисертацията.

Представените, в комплекта документи, публикации са по темата на дисертацията и отговарят на изискванията. Акцентът във всички тях е точно разработването на методика за обучение на ученици от аутистичния спектър. Представени са и са мотивирани различни аспекти на този процес – литературното знание и възможностите за интегриране в него на модела, спецификата на обучението на ученици от аутистичния спектър, възможности това да се случи в различни образователни политики.

7. Критични бележки и препоръки

Представената за рецензиране дисертация е интересна и разработва модел за адаптиране на учебно съдържание в гимназиален етап на обучение. С оглед на възможности за представяне на модела в практически приложим вид и интегрирането му в практиката на повече учители отправям два вида препоръки към госпожа Василики Кючуки – по съдържанието на изследването и по практическото приложение на модела.

7.1. Съдържателни препоръки по изследването.

7.1.1. Изследването е стойностно и има възможност да бъде доразвит анализа на получените данни по посока на описание и детайлизиране на критериите за оценка на постиженията на учениците в контекста на функционалната грамотност и ключовите компетентности.

7.1.2. При разработването на каквото и да е адаптиране на учебни материали от екипа учители в училище се налага мотивиране на промените, които са направени спрямо учебното съдържание, което е утвърдено с учебна програма и стандарти. Описанието на нормативните документи и представяне на промените, които са направени, винаги е желателно и може да бъде предмет на анализ в следващи публикации.

7.1.3. Разработените уроци са част от цялостно учебно съдържание. Те имат връзка помежду си и при описанието им е добре да бъдат съпътствани с критерии за оценка на всеки етап от постиженията на учениците. Детайлизирането на оценката на учениците в логиката на случването на дейността е приоритетен метод при използване на ученическо портфолио. Още повече, че значителна част от дейностите на учениците са свързани с креативни решения при работа в екип или самостоятелна работа.

7.1.4. Събраните данни с въпросника са интересни и могат да имат и надеждна статистическа обработка и интерпретация.

7.2. Препоръки по практическото приложение на модела.

7.2.1. При разработване на практическия инвариант на модела за интегрирането му в практиката е добре отделните дейности да се опишат по-ясно и да бъдат съпътствани с обстоятелствени инструкции. Такова парцелиране нямаше да попречи и на дисертационното изследване.

7.2.2. Урочните единици, за да работят в цялостна методика, трябва да имат обща структура, която да е подчинена на принципите на адаптацията. Вероятно изясняването на принципите, на които е подчинено адаптирането на учебния материал, е добра тема за продължаване на работата по модела.

7.2.3. Постигането на по-добра комуникативна компетентност у учениците е производно на съдържателно единство между уроците за лексика с уроците на адаптирани текстове. Важно е, когато се разработва лексика, да се следи за това, тя да има социално значимо приложение, за да се разшири възможността усвоеното в училище да бъде приложено в живота.

8. Автореферат.

Съдържанието на автореферата отговаря на необходимите изисквания като предлага обективна картина на целия процес на изследването и адекватно отразява най-значимите моменти от дисертационния труд.

Представеното в дисертационния труд изследване е на необходимото научно равнище, без претенциите да бъде изключително постижение.

Смятам, че дисертационният труд отговаря на всички изисквания за подобен род научни разработки. На тези основания и предвид общото положително впечатление от компетенциите на докторантката с професионална убеденост предлагам на уважаемите членове на Специализираното научно жури да дадат своя положителен глас за придобиване на образователната и научна степен "доктор" на **Василики Кючуки**.

2.01.05.2019

Рецензент: _____

Доц. д-р Емилия Евгениева